

Ольга Шереметьєва,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
та європейського права ДВНЗ
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

УДК 341.1

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті аналізуються підходи науковців та законодавця до назви дефініції «міжнародна фінансова організація». На підставі проведеного аналізу поглядів правників на зміст поняття «міжнародна організація» та «міжнародна економічна організація» пропонується авторське визначення поняття «міжнародна фінансова організація» для подальших наукових дискусій з метою усунення прогалин у національному законодавстві, юридичній науці та правозастосовній практиці.

Ключові слова: міжнародна організація, міжнародна економічна організація, міжнародна фінансова організація, види міжнародних фінансових організацій, міжнародна конференція, міжнародне право, міжнародне економічне право.

Україна як держава є активним учасником міжнародних відносин і міжнародних валютних відносин зокрема. Так, наша країна досить активно співпрацює з низкою міжнародних фінансових організацій, зокрема з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком та ін., а також з міжнародними неурядовими фінансовими організаціями, такими як Паризький та Лондонський клуби. Але поняття «міжнародна фінансова організація» наразі відсутнє у національному законодавстві нашої держави [1—4], хоча законодавець досить часто оперує цим терміном. Так, у ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV міститься визначення міжнародної організації як міжнародної міжурядової організації [5], що не розкриває суті цього терміна. Такий стан створює суттєві проблеми в практичній діяльно-

сті, зокрема в реалізації проектів міжнародних фінансових організацій в Україні.

Мета статті — дати визначення поняття міжнародної фінансової організації, запропонувати його зміст для подальших наукових дискусій задля усунення прогалин у національному законодавстві та юридичній науці.

Міжнародні організації в цілому та міжнародні фінансові організації досліджували представники як юридичної, так і економічної науки. Це такі відомі правники та економісти, як А. Б. Альтшулер, М. М. Богуславський, Г. М. Вельямінов, Вернер фон Ебке, Т. Ф. Гордеева, І. І. Дахно, Матіас Гердеген, А. О. Моїсеєв, В. І. Муравйов, В. Ф. Опришко, М. А. Рязанова, А. С. Філіпенко, Т. М. Циганкова, Х.-А. Шлеплер, В. М. Шумілов та ін.

Загальновизнано, що міжнародні фінансові організації є видом міжнародних організацій загалом, та міжнарод-

них економічних організацій зокрема. Проте слід зазначити, що в науці міжнародного права досі не існує усталеного визначення міжнародної організації. Але, як вважає Матіас Гердеген, за усієї різноманітності підходів існує єдність щодо двох конститутивних елементів:

— міжнародна організація має спиратись на засновницький міжнародно-правовий договір принаймні двох держав (чи інших суб'єктів міжнародного права);

— міжнародна організація здатна на основі власної внутрішньої структури здійснювати через власні органи свою самостійну волю у зовнішніх відносинах [6].

Такому підходу певним чином відповідає визначення, дане В. І. Муравйовим, який під міжнародною організацією розуміє об'єднання держав, яке створене на основі міжнародної угоди, має колективні органи, самостійну волю і відповідає вимогам міжнародного права [7].

Інші вчені під міжнародною організацією розуміють міжнародну установу, сформовану з двох і більше держав, яка наділена в силу установчих документів правовим статусом міждержавної (міжурядової) організації з визначеною функціональною міжнародною правосуб'єктністю або недержавної (неурядової) організації з тим або іншим правовим національним статусом, представленим в одній або декількох державах [8].

Тобто можна вважати, що в науці міжнародного права формуються два підходи до визначення міжнародної організації. Відповідно до першого (класичного) підходу міжнародну організацію розуміють у вузькому значенні, а саме як міжнародну міжурядову (міждержавну) організацію. І навпаки, відповідно до другого підходу міжнародну організацію розуміють у широкому значенні, а саме як міжнародну міжурядову (міждержавну) та/або міжнародну неурядову організацію. Хоча зазначимо, що переважна більшість правників-міжнародників на сучасному етапі розуміє міжнародну організацію саме у вузькому значенні.

Також у цілому більшість науковців сходяться на певних ознаках, притаманних міжнародній організації. Так, здебільшого такими ознаками вважають: 1) договірну основу, що відповідає основним принципам міжнародного права; 2) наявність певних цілей; 3) систему органів, необхідних для досягнення цілей організації; 4) міжнародну правосуб'єктність [9, с. 226]. Водночас В. І. Муравйов виокремлює такі характерні ознаки міжнародної організації: об'єднання держав, наявність установчого документа, колективних органів, самостійної волі, відповідність вимогам міжнародного права [7, с. 114]. Він робить висновок, що термін «міжнародна організація», по-перше, має визначений юридичний зміст, а по-друге, — характерні ознаки, які складають зміст цього терміна, є об'єктивними. А широке використання даного терміна у міжнародно-правових актах свідчить про те, що поняття міжнародної організації можна віднести до сучасного звичаєвого права [7, с. 114].

При цьому варто відрізнити термін «міжнародна організація» від терміна «міжнародна конференція», які не є тотожними. Так, деякі науковці вважають, що міжнародні організації з'явилися як наслідок розвитку інституту міжнародних конференцій, а міжнародні конференції виникли як продовження інституту переговорів [9, с. 215]. Під терміном «міжнародна конференція» вони розуміють тимчасовий міжнародний орган, у якому беруть участь офіційні представники трьох і більше держав або інших суб'єктів міжнародного права, з можливим представництвом від третіх держав, міжурядових і неурядових організацій як спостерігачів, який має узгоджені між учасниками мету, компетенцію і правила процедури. А мета та організаційні начала діяльності міжнародних конференцій повинні відповідати нормам міжнародного права [9, с. 215]. Метою міжнародної конференції, на їхню думку, є:

— розробка й ухвалення тексту міжнародного договору;

— обговорення певної міжнародної проблеми або проблем і ухвалення спільної заяви;

— обмін думками та інформацією з певної міжнародної проблеми або проблем і вироблення рекомендацій [9, с. 215—216].

Таким чином, хоча мета міжнародних конференцій має багато спільного з метою міжнародних організацій, але остання є значно ширшою за змістом. Більше того, виходячи з суті даного визначення, міжнародні конференції мають тимчасовий характер діяльності, на відміну від міжнародних організацій, які, як правило, є постійно діючими міжнародними інституціями.

Як було зазначено вище, одним із видів міжнародної організації є міжнародні економічні організації загалом та міжнародні фінансові організації зокрема. Так, І. І. Дахно звертає увагу, що міжнародні міжурядові економічні організації є постійним об'єднанням відповідних держав. Вони створюються на основі схваленої державами міжнародної угоди чи іншого установчого акта з метою координації зусиль для вирішення певних проблем [10, с. 44].

Водночас М. М. Богуславський під міжнародними економічними організаціями розуміє міжнародні організації, членами яких є держави, які створені на основі міжнародного договору для координації дій їхніх членів з метою співробітництва у певних областях [11]. А В. Ф. Опришко зазначає, що під міжнародною економічною організацією слід розуміти різновид міжнародної організації, яка покликана сприяти і забезпечувати міжнародне економічне співробітництво за участю держав та інших міжнародних організацій, незалежно від того, чи для неї цей напрям є основним або одним із напрямів міжнародного співробітництва [12].

Розглядаючи поняття міжнародної фінансової організації, спочатку варто зазначити, що в юридичній науці та, як наслідок, у законодавстві України відсутня чітка єдина назва цього терміна. Так, одні правники використовують тер-

мін «міжнародна кредитна організація», або «міжнародна валютно-кредитна організація» [13, с. 178—179]. А. Б. Альтшулер міжнародні кредитні організації та фонди об'єднує у шість груп.

— Організації та фонди, що належать до спеціалізованих установ ООН.

— Міжнародні організації європейського континенту.

— Азіатські міжнародні організації.

— Африканські міжнародні організації.

— Міжнародні організації країн Латинської Америки.

— Міжнародні організації арабських країн [13, с. 179].

Аналогічний термін «міжнародні кредитні організації та фонди» використовує І. І. Дахно, але він розподіляє їх за регіональною ознакою на п'ять груп: Європи, Азії, Африки, Латинської Америки, арабських країн. А організації та фонди ООН становлять окрему групу глобального масштабу [10, с. 132].

Інші правники, такі як В. Ф. Опришко, використовують термін «міжнародні валютно-фінансові та кредитні організації», але їх поділяють також на шість груп:

— організації та фонди як спеціалізовані заклади ООН;

— міжнародні організації Європейського континенту;

— азіатські міжнародні організації;

— африканські міжнародні організації;

— міжнародні організації країн Латинської Америки;

— міжнародні організації арабських країн та ін. [12, с. 312].

В. М. Шумілов під міжнародною фінансовою організацією розуміє таку організацію, яка наділена її учасниками компетенцією здійснювати діяльність у валютно-фінансовій сфері, тим чи іншим чином задіяна у функціонуванні міжнародної фінансової системи. Іншими словами, міжнародною фінансовою організацією можна вважати практично будь-яку міжнародну організацію, присутність якої у міжнародній фінансовій системі помітна [14]. На нашу думку,

таке визначення міжнародної фінансової організації є досить широким і не дозволяє достатньо чітко визначити цю правову категорію.

З іншого боку, В. М. Шумілов наводить достатньо повний перелік критеріїв, за якими можна класифікувати міжнародні фінансові організації. Так, за критерієм заглибленості у фінансову проблематику можна виділити:

— організації, у яких фінансова сторона діяльності не є основною, переважною, а є технічною, додатковою; фінансова сторона лише обслуговує основну діяльність такої міжнародної організації (ООН)¹;

— організації, у яких фінансова сторона діяльності є головною (МВФ) або переважною. Саме такі організації можна віднести до міжнародних фінансових організацій.

За критерієм кількісного складу:

— універсальні (МВФ, МБРР);
— багатосторонні (або умовно універсальні);
— регіональні (обмеженого складу) або міжрегіональні;
— двосторонні.

За компетенцією:

— міжнародні фінансові організації спеціальної фінансової компетенції; міжнародні фінансові організації з компетенцією у сфері валютних, або боргових, або розрахункових, або інших відносин;

— широкої (або змішаної) компетенції, у тому числі загальнофінансові. Сюди можна віднести міжнародні фінансові організації, які діють у двох чи більше напрямках, виконують дві чи більше функції в міжнародній фінансовій системі.

За суб'єктним складом:

— міждержавні/міжурядові (публічні);
— неурядові.

За ступенем участі в процесах інтеграції та співробітництва:

— міжнародні фінансові організації,

які є інституціональною основою/опорою фінансової сторони інтеграції (в частині створення, наприклад, платіжних і валютних союзів);

— міжнародні фінансові організації координаційного характеру (націлені головним чином на забезпечення співробітництва в міжнародній фінансовій системі).

За організаційним (інституціональним) началом:

— власно організації;
— параорганізації («м'які організації») [14].

Термін «міжнародні фінансові установи» використовує також основоположник науки фінансового права Поль Марі Годме [15, с. 129]. З іншого боку, О. В. Дзюблюк в одному випадку використовує термін «міжнародні валютні організації» [16, с. 60], а в іншому — «міжнародні валютно-кредитні організації» [16, с. 63].

Таке різноманіття поглядів науковців навіть на назву терміну, який визначає зазначені міжнародні інституції, свідчить про відсутність єдиного загальновизнаного наукового підходу до цієї правової категорії. Таке становище ускладнює не тільки юридичне визначення змісту правових норм у тексті нормативно-правових актів, а й правозастосовну практику.

Але варто відзначити, що в тексті деяких міжнародних договорів та нормативно-правових актів України останнім часом превалює саме термін «міжнародні фінансові організації», який, з нашої точки зору, найбільше відповідає меті, функціям, змісту та основним напрямкам діяльності цього виду міжнародних організацій. Так, наприклад, відповідно до ч. 2 та ч. 3 ст. 7 Рамкової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком від 14 червня 2005 р., «Банк буде користуватися щодо своєї діяльності на території України режимом, що

¹ На нашу думку, ООН є універсальною міжнародною організацією, яка також займається і певними валютними та фінансовими проблемами в світі. І такий бік її діяльності носить не тільки технічний характер. Хоча, беззаперечно, існують міжнародні організації, в яких фінансова сторона діяльності має виключно технічний, обслуговуючий та додатковий характер.

надається міжнародним фінансовим організаціям, який є найбільш сприятливим щодо будь-якої такої діяльності. Зокрема, Банк буде мати вільний доступ до національного фінансового ринку України відповідно до законодавства України, а його зобов'язання та цінні папери будуть користуватися режимом, у тому числі податковим режимом, ринковими правилами, процедурами ухвалення, розкриття інформації, принаймні не менш сприятливим, ніж той, який надано найбільш привілейованим міжнародним фінансовим організаціям» [17].

На підставі проведеного аналізу поняття міжнародної та міжнародної економічної організації (як виду міжнародної організації), з метою вирішення існуючих практичних проблем, пропонуємо для подальшої наукової дискусії визначення *міжнародної фінансової організації* як виду міжнародної міжурядової організації, що представляє собою об'єднання двох чи більше держав, або інших суб'єктів міжнародного права, яке створене на основі міжнародної угоди з метою сприяти, забезпечувати та здійснювати міжнародне валютно-фінансове співробітництво у межах своєї компетенції, визначеної в засновницькому (установчому) документі і яке наділене функціональною міжнародною правособ'єктністю, має власну внутрішню структуру та реалізує самостійну волю у зовнішніх відносинах.

З метою забезпечення співпраці нашої держави з міжнародними фінансовими та іншими організаціями було укладено відповідні міжнародні договори з ними [наприклад, 17, 18 та ін.] згідно з Законом України «Про міжнародні договори України» [5].

Однак наразі в українському суспільстві відбуваються дискусії, чи потрібні нам кредити МВФ, чи, може, відмовитися від співробітництва з цією міжнародною організацією, яка відповідно до своїх статутних документів [19] де-юре і де-факто має певні наднаціональні повноваження. Так, йдеться наприклад, про таку вимогу МВФ як під-

вищення пенсійного віку. З одного боку, на жаль, уряд сприяє розповсюдженню чуток з приводу меморандуму з МВФ про економічну і фінансову політику. А з іншого боку, навряд чи є потреба сліпо слідувати за всіма вимогами цієї організації, яка, насамперед, піклується про повернення наданих кредитів і вимагає створення правових умов (гарантій) для їх повернення. Тим більше, коли в нашій державі проблема підвищення пенсійного віку не актуальна на відміну від Німеччини та деяких інших європейських країн. Оскільки є інші шляхи наповнення Пенсійного фонду України, а саме через розширення кількості платників, враховуючи потенційну можливість їх збільшення понад у два рази. Тобто проблема полягає не стільки у вимогах МВФ, як у шляхах їх реалізації, зокрема у створенні правових засад для виведення в цілому економіки країни та заробітних плат з «тіні». До того ж потрібно вирішити проблему з особами, які не сплачують (або не в повному обсязі сплачують) внески до Пенсійного фонду України, а по досягненні пенсійного віку потребуватимуть відповідної пенсії (так звані «заробітчани», а також особи, які офіційно не оформлені на місці роботи чи оформлені на неповний робочий день, або отримують заробітну плату «в конвертах» тощо). В цілому, необхідно вести мову про комплексну пенсійну реформу, яка зможе вирішити існуючі проблеми без підвищення пенсійного віку для наших громадян. Тим більше, що для такого підвищення відсутні соціальні показники, враховуючи статистичні дані про середні вікові показники смертності населення нашої країни.

Водночас ефективне співробітництво з цією організацією має свої переваги і є певним індикатором для інших міжнародних фінансових організацій, а також різних кредиторів та інвесторів. Тому, вирішуючи питання про потребу в отриманні кредиту, насамперед в кожному випадку, необхідно виходити із існуючих потреб економічного розвитку та ін-

тересів громадян і вести перемови саме виходячи з цих постулатів.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне закріпити в тексті нормативно-правових актів України понят-

тя міжнародної фінансової організації з метою уникнення непорозумінь у правозастосовній практиці та в практиці діяльності юридичних, фізичних осіб та органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 50—51. — Ст. 572.
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 44—48. — Ст. 552.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13—17. — Ст. 112.
5. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.
6. Гердеген Матіас. Міжнародне право. — [Пер. з німецької]. — Київ: «К.І.С.», 2011. — С. 119.
7. Міжнародне право. Основні галузі: підручник для студ. вищих навч. закл./ за ред. В. Г. Буткевича. — Київ: Либідь, 2004. — С. 114.
8. Вельяминов Г. М. Международное экономическое право и процесс (Академический курс): учебник. — М.: Волтерс Клувер, 2004. — С. 61.
9. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право: підручник. — Київ: Знання, 2012. — 631 с.
10. Дахно І. І. Міжнародне економічне право: курс лекцій. — Київ: МАУП, 2000. — 160 с.
11. Богуславский М. М. Международное экономическое право. — М.: Междунар. отношения, 1986. — С. 134.
12. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право і процес: монографія. — Київ: Парламентське вид-во, 2014. — С. 152—153.
13. Альтшулер А. Б. Международное валютное право. — М.: Междунар. отношения, 1984. — 254 с.
14. Шумилов В. М. Международное финансовое право: учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Междунар. отношения, 2011. — 328 с.
15. Годме Поль Мари. Финансовое право. — [пер. и вступит. статья д. ю. н., проф. Р. О. Халфиной]. — М.: Прогресс, 1978. — 429 с.
16. Дзюблюк О. В. Валютна політика: підручник. — Київ: Знання, 2007. — 422 с.
17. Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком від 14.06.2005 р. Угоду ратифіковано Законом від 07.02.2006 р. № 3392-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 22. — Ст. 193.
18. Закон України «Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором і Кредитної угоди між Україною як Позичальником і Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором (щодо отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу у сумі до 1 мільярда 800 мільйонів євро)» від 18.06.2015 р. № 538-VIII.URL: — http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150538.html.
19. Стаття Соглашения Международного валютного фонда от 22.07.1944 г. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_921.

Шереметьева Ольга. Понятие международной финансовой организации.

В статье анализируются подходы ученых и законодателей к названию дефиниции «международная финансовая организация». На основе проведенного анализа взглядов юристов на содержание понятий международной и международной экономической организации предлагается авторское определение понятия «международная финансовая организация» для дальнейших научных дискуссий с целью устранения пробелов в национальном законодательстве, юридической науке и правоприменительной практике.

Ключевые слова: международная организация, международная экономическая организация, международная финансовая организация, виды международных финансовых организаций, международная конференция, международное право, международное экономическое право.

Sheremeteva Olga. The concept of international financial organizations.

In the article the approaches of scientists and of the legislator to definition of «international financial organization» have been analyzed, on the basis of the analysis of the views of lawyers on the concept of international and international economic organization, the author suggests the definition of «international financial organization» for further scientific discussions with the aim of elimination of the flaws in national legislation, legal science and legal practice.

So, our country is actively cooperating with several international financial institutions, in particular with the International Monetary Fund, The World Bank, the European Investment Bank, etc., as well as with international non-governmental financial organizations. But the concept of «international financial organization» is not yet in the national legislation of our state, although the legislator quite often operates with this term. It is generally accepted that international financial organizations are a kind of international organizations in general, and international economic organizations, in particular. However, it should be noted that in the science of international law is still not established definition of an international organization.

We consider that the science of international law are formed two approaches to the definition of international organization. According to the first (classical) approach international organization is understood in the narrow sense, namely as international intergovernmental (interstate) organizations. According to the second approach of the international organization understand in the broad sense, namely as international intergovernmental (interstate) and/or international non-governmental organization.

Considering the definition of international financial organizations, first it is worth noting that in legal science and, consequently, in Ukrainian legislation there is no clear unique name of this term. For example, some lawyers use the term «international credit organization», «international monetary and credit organizations» and the like.

Such a variety of views of scientists even at the name of the term, which defines these international institutions, indicates the absence of a single universally accepted scientific approach to this legal category. This situation complicates not only the legal definition of the content of legal norms in the text of normative-legal acts and also the law applicable practice. But it is worth noting that the text of some international treaties and legal acts of Ukraine in recent years prevails the term «international financial organization», which, from our point of view, most conforms to the purposes, functions, contents and main directions of activities of this kind of the international organizations.

Keywords: international organization, international economic organization, international financial organization, kinds of the international financial organizations, international conference, international law, international economic law.